

Att balansera undervisning, omsorg och kunskapskontroll

Av Caroline Bratt, Waldorflärrarhögskolan

En av de mest aktuella frågorna för den svenska waldorfrörelsen är de nationella proven i lägre klasser, särskilt i klass 3. Caroline Bratt berättar här om en engelsk undersökning av de problem en intensifiering av nationell kunskapskontroll för med sig.

Vad kan testande få för konsekvenser för undervisningen? Vad händer med kunskapsformer som inte låter sig testas och mätas så lätt? Hur påverkas elevernas skolsituation? I England har man en lång och omfattande erfarenhet av att testa elever från tidiga åldrar. En forskningsstudie från England av Gillian Forrester vid Universitet i Manchester som behandlar just detta område förtjänar uppmärksamhet också hos oss. Artikeln publicerades i tidsskriften *"Gender and Education"* 2005 och har titeln *"All in a day's work: primary teachers 'performing' and 'caring'"*.

Forresters frågeställning och en bakgrund till använda begrepp

Forrester undersöker på vilket sätt läraren och dennes undervisning påverkas av att nationella prov och inspektioner görs i allt större omfattning, och att resultaten i sin tur påverkar skolans elevrekrytering, ekonomi och ibland till och med den enskilda lärarens lön. I Storbritannien finns det i vissa

skolor ett system som går under namnet Performance Related Pay (PRP). Det innebär att lönenivåer beror på resultat vid prov och/eller inspektioner. Offentliggjord statistik som ger en ofta ofullständig bild av skolor får betydelse för elevrekryteringen och därmed ekonomin. Forrester tittar på hur den engelska skolpolitiken har påverkat lärarrollen bland annat ur ett genusperspektiv.

Innan hon går in på den empiriska studien redogör hon för några perspektiv på lärarens arbete och de förändringar som hon menar har skett utifrån begreppen *performing* och *caring*. I brist på tillräckligt likvärdiga svenska ord har jag valt att använda dessa två engelska begrepp.

Vad menar då Forrester med *performing* respektive *caring*? *Performing* är i detta sammanhang relaterat till prestation. Mycket kort kan *performing* beskrivas som den del av lärarens arbete som handlar om ren ämnesundervisning och kognition, inläring. Många av de ord som kan kopplas till

performing används också inom produktion; resultat, mål, effektivitet, kvalitetssäkring. Det är lärarens ”excellence in performance” som kan ge högre lön.

Caring är då ”det andra”. Här finner man det som i Sverige ofta kallas elevvård. Med *caring* kommer man in i ett mer holistiskt förhållningssätt där man vill bidra till elevens utveckling, inte bara vad gäller kunskaper inom ett ämne, utan på ett större eller kanske djupare mänskligt plan. Den amerikanska pedagogen Nel Noddings talar om *caring* som en ”moralisk inställning” (citerat av Forrester s. 276). Noddings menar att en av lärarens främsta uppgifter är att hjälpa till att utveckla barn att bli ”caring and competent people”. För att detta ska vara möjligt måste det finnas *tid* för dialog mellan lärare och barn.

Forrester gör en historisk tillbakablick och konstaterar att det var kvinnor som var lärare för barn i de yngre åldrarna. Klassläraryrket var alltså tidigt ett kvinnoyrke. Detta fick också betydelse för vad som ansågs ingå i läraruppdraget. Hon hänvisar till forskning som visar att det från början fanns stora inslag av *caring* i läraryrket som blev en viktig del av klasslärarens professionella identitet.

En annan distinktion som Forrester refererar till är den mellan arbete och ”icke-arbete”. I icke-arbetet ingår sådana uppgifter som traditionellt har ansetts vara kvinnans eller moderns uppgifter. Dessa uppgifter betraktas det inte som den ”riktiga och viktiga” delen av lärarens arbete. Däremot kallas de uppgifter som går ut på att förmedla kunskap arbete. Då får inte heller omsorgen sin rätta plats i ett professionellt sammanhang. Detta får i sin tur också betydelse för vad man anser ska vara lönebaserat arbete.

Forrester gör också skillnad på *caring about* och *caring for*. *Caring about* har att göra med till exempel när ledningen tar hand om ett problem och åtgärdar det. *Caring for* är kopplat mer till klasslärarens omsorg om sina elever. Ur ett genusperspektiv menar då Forrester att det första uttrycket har en mer manlig och näringslivsriktad betydelse,

medan det andra uttrycket visar mer på moderlig omsorg.

Forrester betonar att man som lärare alltid måste finna en balans mellan *performing* och *caring*. Ibland måste den ena delen få mer utrymme på bekostnad av den andra – det kan inte vara ett statiskt förhållande. Men det betyder också att om man tvingas att ge mer utrymme åt *performing* så ska man vara medveten om att det blir mindre av *caring* och om konsekvenserna av det. När man vill kunna uppnå mätbara resultat medför det också en ny syn på vad det är att vara effektiv som lärare: ”The drive for greater efficiency and increased accountability has transformed teaching and learning into ‘performing’.” (Forrester, 2005, s. 275).

Undersökningen

För att utforska sina huvudfrågor gjorde Forrester ett antal intervjuer med både enskilda lärare och grupper av lärare vid sammanlagt fyra skolor (primary schools). Även några rektorer intervjuades. Hon gjorde också observationer och undersökte dokumentation som visar på betyg, resultat och löner vid de olika skolorna. Undersökningen gjordes mellan 1998 och 2000. Det var under den

tidsperioden som systemet med PRP sjösattes. De tre områden som hon undersökte var; lärares löner, lärares arbete och lärares relationer sinsemellan. Hon ställde frågor som handlade om vad lärarna ansåg vara positivt respektive negativt med lärararbetet, hur belöningssystem för lärarna påverkade deras inbördes arbetsgemenskap och undervisning, hur inspektioner påverkade lärarna mm. Det var lärarnas subjektiva erfarenheter som efterfrågades. Materialet analyserades sen framför allt utifrån begreppen *performing* och *caring*.

Resultat

Resultatet av intervjuerna och analysen av dokumentationen visar att en majoritet av de intervjuade lärarna kände frustration över att de tvingades att ägna mer tid åt *performing* på bekostnad av *caring*.

Rektorerna inspekterade sina lärares lektioner i ökad omfattning. Det handlade alltså inte om handledningssituationer. Ett syfte var att se att lärarna i tillräckligt hög grad bedrev ämnesundervisning under lektionerna. Det hände också att det fanns ännu en inspektör med på lektionerna; en inspektör som hade till uppgift att observera hur rektorn genomförde sin observation. Lärare beskrev hur det gick åt så mycket energi till att forma dessa lektioner att man genomförde andra lektioner sämre än tidigare. Lärarna kände att de måste visa att de inte slösade bort lektionstid vilket ledde till att de avstod från moment som de kanske egentligen tyckte var värdefulla, men som inte visade så omedelbara resultat. En fråga som uppkom var också vem man gjorde lektionsplaneringen för; för sig själv eller för att kunna visa upp för en inspektör. Detta ledde till att man lade ned mer tid på dokumentation och mindre tid på att förbereda ett innehåll. När det gällde de nationella proven gav lärarna uttryck för att de hade ambitionen att proven inte skulle styra undervisningen men att verkligheten var att man i hög grad anpassade sin undervisning utifrån de nationella proven. Lärarna hade i och för sig inget emot att

höja resultaten, men de tyckte att det i allt för stor grad var på bekostnad av annat. Det gick helt enkelt åt mer tid till träning inför proven och mindre tid gavs till konstnärliga ämnen, till att lära känna eleverna och deras hemförhållanden mm. Lärares autonomi och egna omdöme lämnas allt mindre utrymme. Fler nationella prov innebär också en ökad mängd administration; rättning, statistik osv. som tar tid, tid från annat.

En lärare uttrycker att sedan man införde mer prov och PRP fokuserade också Ofsted (motsvarigheten till Skolinspektionen) mer på mätbara resultat och brydde sig mindre om sociala kvalitéer på skolan.

Forrester berättar om en klasslärare som tog tid till att samtala med eleverna tjugo minuter om dagen trots att rektorn uppmanade henne att inte slösa bort tid som kunde användas till läsning eller matematik odyl.; ett exempel på hur man värderar *caring* i förhållande till *performing* och de båda delarnas betydelse för varandra.

Två av de slutsatser som Forrester drar är följande:

Det finns uppenbarligen motsättningar mellan vad som förväntas av lärare vad gäller deras egna och deras elevers prestationer och det som lärarna själva anser vara elevernas dagliga behov. Samtidigt som organisation, bedömning och PRP syftar till att stärka lärarnas resultatansvar, och speciellt att utforma och ange hur lärare bör arbeta, så underminerar allt detta ytterligare lärarnas professionella autonomi och bedömning. (Forrester, 2005, s. 284, min översättning)

Resultaten av den här studien antyder även att många lärare upplever sin arbetssituation som hårt reglerad, att läraryrket åtnjuter lågt förtroende och att lärare förväntas handla på ett sätt som ibland ligger i strid med eller förbiser omsorgsaktiviteter som är förknippade med undervisning och lärande. (Forrester, 2005, s. 285, min översättning)

*“Blir du lönsam lille vän?” av Peter Tillberg. Skulle också kunna heta “Blir du godkänd lille vän?”
© Peter Tillberg/BUS 2009*

Sammanfattningsvis

Forrester's artikel handlar framför allt om lärarnas erfarenheter. Hon skriver inte särskilt mycket om eleverna. Men om eleverna dagligen möter lärare, som i sin iver att förmedla de kunskaper som eleverna behöver för att nå de av staten fastställda målen i form av nationella prov, inte hinner se till hur eleverna mår, hur de interagerar med varandra, vilka de egentligen är, så får detta konsekvenser för elevers välbefinnande och lärande. Det får också konsekvenser för vilken typ av kunskaper som ges fokus i skolan och man riskerar att eleverna inte får tillräckligt många olika sorters kunskap och förmågor, särskilt då sådana som inte låter sig mätas så lätt.

Forrester's studie är, såsom ofta är fallet med kvalitativa undersökningar, inte så stor. Sammanlagt har tjugosex personer intervjuats (tjugotvå lärare och fyra rektorer). Men jag tror, inte minst genom samtal med kollegor

runt om i våra waldorfskolor, att det hon får fram är saker som många känner igen sig i och vill få gehör för.

Den 12 september 2009 stod det i Dagens Nyheter att man i Trelleborgs kommun har lagt fram ett förslag som innebär att gymnasielärare vars elever uppnår bra resultat vid de nationella proven ska kunna få högre lön. Blir resultaten dåliga ska lönen tvärtom kunna minska. Ordföranden i gymnasie- och vuxenutbildningsnämnden, Lars Hemzelius, menar enligt artikeln att skolans uppdrag att förmedla kunskap har hamnat i skymundan:

”Det som varit är absurt. Det är som om Volvo hade fokus på hur trevligt det är på jobbet i stället för på kvaliteten på bilarna.”

Detta är ett exempel på det som också Forrester lyfter fram i sin studie, nämligen hur man använder sig av jämförelser med näringsliv och produktion när man talar om skola och barn. Att i en tid då jämställdheten mellan kvinnor och män på många sätt har ökat, så menar Forrester att kvinnliga värden

har fått stå tillbaka för manliga värden i form av att balansen mellan *caring* och *performing* har förskjutits. Man skulle ju annars kunna tänka sig att ökad jämställdhet skulle kunna innebära bättre balans.

En annan reflektion är, att när man räknar på antalet undervisningstimmar som en lärare bör klara av, finns det en fara att man inte tar tillräcklig hänsyn till den tid som det mer svårsmätbara *caring* behöver. Undervisningstimmar handlar oftast om ämnesundervisningen. Om man inte har en medvetenhet om behovet av tid för *caring* riskerar man att organisera lärarnas arbete på ett sådant sätt att tiden inte räcker till för *caring*. *Caring* hänförs till det som Forrester talar om som icke-arbete. Därmed riskerar man också att försämra svårsmätbara men viktiga mänskliga kvaliteter för eleverna. Den

här risken är särskilt stor när resultatkraven utifrån växer, men också när ekonomin kräver nedskärningar och effektiviseringar. Det är svåra balansgångar och det gäller att vara så klar och uppriktig man kan kring konsekvenserna av olika alternativ. Det här dilemmat finns också på waldorfskolor, inte minst när pressen ökar.

En brist i Forresters artikel är möjligen att hon inte utvecklar tankar kring kunskapsbegreppet. Hon går inte in på hur man kan se på olika sorters kunskap och vilka kunskaper man kan anse ingår i skolans uppdrag utöver den uppdelning i *performing* och *caring* som hon utgår från. Men trots det får hon fram ett viktigt budskap; att gå i skola, lära och utvecklas handlar om mycket mer än att bli godkänd.

Referenser

- En väg till frihet. Målbeskrivning och läroplan för waldorfpedagogiken – förskola, grundskola, gymnasium och fritidshem.* (2007). Stockholm: Levande kunskap.
- Forrester, G. (2005). All in a day's work: primary teachers "performing" and "caring". *Gender and Education*, 17(3), p. 271-287.